

به نام خدا

پاسخ به ۵۹ سوال درباره تزکیه نفس

رحمہ حسن گنجی فرد

www.ketab.ir

سرشناسه: گنجی فرد، محمد حسن
 عنوان و پدیدآوران: پاسخ به ۵۹ سوال درباره تزکیه نفس / محمد حسن گنجی
 مشخصات نشر: مشهد: سلسله الذهب، ۱۳۹۵
 مشخصات ظاهری: ۸۰ ص
 شابک: ۹-۲۶-۷۳۹۰-۶۰۰-۹۷۸
 موضوع: خودسازی(اسلام) - پرسشها و پاسخها
 موضوع: اخلاق اسلامی
 رده کنگره: ۲۵۰ BP
 نشانه اثر: ۲ پ ۹ ک /
 رده دیویی: ۶۳ / ۲۹۷

Email: taalifat@gmail.com
www.yavaranezohoor۱۲.com
www.noorolketab.ir

پاسخ به ۵۹ سوال درباره تزکیه نفس
 مولف: محمد حسن گنجی فرد
 ناشر: سلسله الذهب و نورالکتاب
 نوبت چاپ: اول، ۹۵
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 لیتوگرافی، چاپ و صحافی: پارسا، میثاق، ولی عیسی (عجل الله فرجه الشریف)
 قیمت: ۳۵۰۰ تومان
 شابک: ۹-۲۶-۷۳۹۰-۶۰۰-۹۷۸

مرکز پخش: مشهد مقدس، چهارراه شهدا، بهجت ۲، نشر نورالکتاب
 ۰۵۱۳۲۲۴۲۲۶۲ - ۰۹۱۵۱۱۹۹۴۸۶
 صندوق پستی ۹۱۸۹۵/۱۴۹
 تلفن و نمابر: ۳۲۶۲۱۱۵۰ (۰۵۱) سامانه پیامکی: ۳۰۰۰۶۷۳۱۳۱۳۱۳
 حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

مقدمه ۱۰

بخش اول: جایگاه تهذیب نفس در قرآن و روایات ۱۳

- ۱- آیا تهذیب نفس با تزکیه نفس فرق دارد؟ چرا به دو صورت بیان می‌شود؟ ۱۵
- ۲- صفات رذیله یعنی چه و چرا به این اسم نامیده شده‌اند؟ ۱۵
- ۳- اسم و تعداد صفات رذیله را چه کسی تعیین کرده است؟ ۱۵
- ۴- صفات رذیله چند تا هستند اصلاً محدودیت دارند یا نامحدودند؟ ۱۵
- ۵- آیا صفات رذیله مهم و غیرمهم دارند؟ به تعبیر دیگر آیا این صفات همه در یک سطح برای انسان ضرر دارند یا نه؟ ۱۶
- ۶- چطور شما می‌توانید از صفات رذیله است در حالی که خداوند در قرآن می‌فرماید انسان اصلاً حریص خلق شده است. پس در استین این صفت مقصر نیست؟ ۱۶
- ۷- تهذیب نفس چه نیروی بدنی انسان دارد؟ ۱۷
- ۸- تاثیر تهذیب نفس در زندگی فردی، اجتماعی انسان چقدر است؟ ۱۸
- ۹- چه دلیلی از قرآن و روایات مبنی بر وجه تهذیب نفس دارید؟ ۱۸
- ۱۰- حضرت امام خمینی قدس سره در بیان ازاهای سخنانشان خطاب به روحانیون، از دروسی که منجر به اجتهاد علمی و علوم رسمی می‌شود تعریف به مسائل مقدماتی کردند و تهذیب نفس را مسائل اصلی و اساسی دانستند. به نظر شما علت بیان چنین مطلبی چه سبب داشت و چه باید کرد؟ ۱۹
- ۱۱- از این که امام خمینی قدس سره علوم رسمی، فقه را مسائل مقدماتی و تهذیب نفس و اخلاق را مسائل اصلی و اساسی بیان فرمودند چه می‌فهمیم؟ ۲۰
- ۱۲- به نظر شما چرا مردم نسبت به تهذیب نفس که خداوند آن را ارزش قائل است و اصلاً علت بعثت پیامبر اکرم (ص) را در قرآن تهذیب نفس می‌فرماید بی‌توجهند و حتی بعضی از اساتید و طلاب دستورات اساتید اخلاق را که به این امور می‌پردازند در حد توصیه اخلاقی تلقی می‌کنند؟ ۲۰
- ۱۳- در ابتدای جواب سوال قبلی گفتید «امام خمینی هم همین گله را داشتند» چرا می‌شود در این باره توضیح دهید. ۲۲
- ۱۴- چه ارتباطی بین علوم حوزوی با مباحث اخلاقی و تهذیب نفس است و کدام یک بیشتر اهمیت دارد؟ ۲۳
- ۱۵- آیا بین تهذیب نفس و استقامت در مقابل دشمنان و سیاست اجتماعی اسلام ارتباطی هست؟ ۲۴

بخش دوم: جایگاه استاد در سلوک الی الله ۲۵

- ۱۶- گفتید یکی از اسم‌های خداوند رب است و مطابق این اسم خودش کار تربیت انسان‌ها را بعهده گرفته است مخصوصاً که در آیه ۴۹ سوره نساء می‌فرماید بل الله یزکی من یشاء، در این صورت جایگاه استاد و مربی که شما این قدر به وجوب آن تاکید می‌کنید کجاست؟ ۲۸

- ۱۷- چطور شما می‌گوئید خداوند مربی است و خودش کار تربیت انسان‌ها را بعهده گرفته و از طرف خود رسول باطنی (عقل) و رسول ظاهری (پیامبران و اوصیانشان) را قرار داده در حالی که می‌بینم بسیاری از مردم تربیت نشده‌اند و برخی اصلاً غیرقابل تربیتند؟..... ۲۹
- ۱۸- اگر انسان حاضر باشد محدودیت‌هایی را بر خود تحمیل کند آیا ممکن است سریع‌تر مهذب شود؟..... ۲۹
- ۱۹- نقش استاد در تهذیب نفس برای انسان تا چه حد است؟..... ۳۰
- ۲۰- شما قبول دارید که اگر همه مردم چیزی را بگویند و اجماع داشته باشند ولی آیه قرآن یا روایتی مخالف اجماع آنان باشد، بی‌اعتبار است؟..... ۳۱
- ۲۱- هر چند آنچه را درباره نقش استاد و لزومش گفتید عقلاً قبول دارم ولی چون آیه و روایتی درباره وجوب استاد برای تهذیب نفس نیاوردید نمی‌توانم وجوب استاد را جزو اعتقادم قرار دهم؟..... ۳۱
- ۲۲- آنچه شما بعنوان تأیید مطلب‌تان از سوره کهف می‌گوئید درباره دو پیامبر است، در زمان ما، نه پیامبر معصوم وجود دارد و نه ما معصومیم و پیامبر در جریان سوره مریم هم یک طرف قضیه پیامبر است..... ۳۲
- ۲۳- بالاخره منظره‌تان را بر بیان کنید آیا استاد و راهنما می‌تواند خود اعلام کند که بیاورید از من تبعیت کنید یا شاگرد باید به سختی مثل حضرت موسی (علیه السلام) بدنبال استاد بگردد؟..... ۳۲
- ۲۴- قبلاً در یکی از سخنرانی‌ها گفته بودید که دین اسلام امر به معروف و نهی از منکر را در جهت امر مهم تهذیب نفس افراد قرار داده است. اگر همان است توضیح بیشتری در این باره بفرمائید..... ۳۳
- ۲۵- اگر هر شخصی که مدعی شرف و تهذیب نفس را بلد است و افرادی را هم دور خودش جمع کند و هر جور و هر چیزی به آن‌ها بگوید میدانید چه می‌شود؟ منظورم این است آیا در اسلام ملاک و معیاری برای شناخت استاد و راهنما نیست و معیارش ادعای تهذیب است که هر شخصی می‌کند که من استادم؟..... ۳۴
- ۲۶- اگر استادی بود که مطالب را فقط از قرآن و اهل بیت بیاری کرد و با صوفیه هم مخالف بود، کافی است که انسان او را بعنوان استاد بپذیرد و هر چه گفت عمل کند؟..... ۳۵
- ۲۷- اگر استادی آن قدر به قرآن و روایات معصومین اقتدار مسلط باشد و مقید هم باشد که هر چه می‌گوید از دایره این دو (قرآن با تفسیر اهل بیت) بیرون نباشد؟ مگر نمی‌تواند همان استادی باشد که شما آن را بنام استاد کامل نام می‌برید؟ اگر چنین است شرط دیگری که نام می‌برید می‌تواند به روش صحیحی اعمال کند؟ به چه معناست؟..... ۳۶
- ۲۸- منظور شما از این که استاد باید تهذیب نفس را به روش صحیح اعمال کند استاد کامل و الهی محسوب شود نفهمیدم. توضیح بیشتری دهید، ضمناً بفرمائید افرادی مثل من اگر بخواهند استاد کامل را پیدا کنند از کجا بدانند این صفاتی که گفتید در چه کسی هست تا خود را به او بسپارند؟..... ۳۶
- ۲۹- با این توضیح من فکر کنم نظرتان این است که تنها عامل موثر در عملی شدن تهذیب نفس در شاگرد، استاد هست آن هم از نوع کاملش با همان توضیحاتی که دادید، درست است؟..... ۳۷
- ۳۰- پس شما می‌گوئید استاد حتی اگر الهی باشد و همه شرایط استادی را هم داشته باشد نمی‌تواند بعنوان تنها عامل موثر شاگرد را به کمال برساند؟..... ۳۸

بخش سوم: موضوع: تزکیه عمل، تزکیه نفس، تعریف و تفاوتشان با یکدیگر..... ۳۹

- ۳۱- از بسیاری از علمای اخلاق شنیده‌ایم که برای تهذیب نفس لازم است انسان انجام واجبات و ترک محرّمات کند، آیا این درست است؟..... ۴۴

- ۳۲- آنچه فرمودید هم مراجع به آن فتوا می دهند و هم با عقل و منطق سازگار است ولی در عمل می بینیم افراد بسیار زیادی هستند که از انجام واجبات و ترک محرّمات فقط بخش احکام را در نظر می گیرند، شاید در تمام عمر درباره مباحث مهم اعتقادی مثل قضا و قدر و بقاء ... فکر نمی کنند یا اشتباهاتی دارند و درصدد درست کردن صفات روحی شان نیستند، آیا تهذیب نفس نمی کنند؟..... ۴۴
- ۳۳- سخنرانی هائی که اساتید اخلاق در زمینه های تهذیب نفس می فرمایند و در آن روایات اهل بیت را بیان می کنند و توضیح می دهند و توصیه می کنند و برخی دستورهای که در جهات معنوی از روایات می گویند مثل این که کمتر خوردن غذا و آب در شب برای بیداری جهت نماز شب موثر است یا روایاتی که در آن تکرار آیات و اذکار مخصوص برای بهره وری از ثواب ها را بیان فرموده اند آیا در جهت تزکیه نفس است یا تزکیه عمل؟..... ۴۵
- ۳۴- برای این که سخنرانی های اخلاقی مثل نسخه دادن نباشد و در جهت تهذیب نفس هم موثر باشد باید چگونه باشد؟..... ۴۷
- ۳۵- این که شما می گوئید سخنرانی مثل نسخه دادن است چطور شد پیامبر ﷺ سخنرانی شان حکم دادن دارو بود و بقیه حکم نسخه دادن؟ باید چگونه سخنرانی کرد و چه گفت که علاوه بر دادن حکم دارو دادن هم داشته باشد؟..... ۴۷
- ۳۶- آیا دستورالعمل هائی که در روایات درباره تاثیر برخی اذکار و ادعیه و ثواب و عقاب اعمال و ... رسیده در جهت تهذیب نفس نیست؟..... ۴۸
- ۳۷- تعریف شما از تزکیه شما را می بینم سوال کرد و آن این که مگر نه این است که انسان باید اعمال عبادی را صحیح و درست بجا آورد و در آن مشغول شود و اگر کسی نیات پلیدی هم داشته باشد ولی در طول عمر خود را کنترل کند بطوری که آن نیات عمل نشود مواخذه و عذاب نمی شود؟ وقتی چنین است تزکیه نفس ضروری نیست و در حد مستحبات و فضیلتی است که اگر انسان توانست و خودش خواست که انجام دهد خوب است. مهم این است که در دنیا عملاً گناه نکند چون خداوند بیش از این از انسان نحواسته و به نیات کار ندارد چون اعمال مورد مواخذه قرار می گیرند..... ۴۹
- ۳۸- مطلب ثان بسیار منطقی است و درست است ولی به نظر شما با عده ای مطلب به این واضحی را متوجه نشده اند؟..... ۵۱
- ۳۹- در فرازی از مناجات ذاکرین آمده است: الهی انسا بالذکر انی و انعملنا بالعمل الزکی؛ آیا منظور شما از عمل تزکیه شده و پاک همین است که در این مناجات از خدا می خواهیم؟..... ۵۲
- ۴۰- اگر می شود با مثال دیگری نسبت بین تزکیه عمل و تزکیه نفس را بیان کنید..... ۵۲
- ۴۱- با این که حرفتان عقلاً درست است و نمی توانم آن را رد کنم ولی از طرفی نمی توانم قبول کنم که تزکیه نفس چیزی فراتر از انجام فرائض و ترک محرّمات است. چون خداوند روز قیامت اعمال انسان را مورد مواخذه قرار می دهد. اگر کسی همه صفات رذیله را هم داشته باشد تا وقتی گناه نکند به خاطر آن صفات به جهنم نمی رود؟..... ۵۳
- ۴۲- چگونه می شود انسان صفات رذیله ای در روحش باشد ولی بتواند اعمالش را طوری انجام دهد که پاک باشد و بقول معروف تزکیه عمل کند؟..... ۵۵
- ۴۳- کنترل نفس یعنی چه و فرقی با تزکیه نفس چیست؟..... ۵۶
- ۴۴- عوامل موثری که می توانند به انسان کمک کنند تا او تزکیه عمل و تزکیه نفس کند کدامند؟..... ۵۷
- ۴۵- آیا انسان می تواند از بین آیات قرآن و ادعیه و اذکار ماثوره آن مقداری که فکر می کند برای کمک گرفتن در جهت تهذیب نفس برایش مفید است، خودش انتخاب کند تا در این جهت به موفقیت برسد..... ۵۸

- ۴۶- از آنچه تا کنون گفتید فهمیدم که انسان باید بوسیله استادی که شرایطش را قبلاً گفتید از عوامل موثری که نام بردید و استاد برایش توضیح می‌دهد کمک بگیرد تا در جهت تهذیب نفس موفق شود. آیا همین طور است و کافی است؟..... ۵۸
- ۴۷- چرا کسانی که تزکیه عمل می‌کنند و تا آخر عمر ادامه می‌دهند موفق به تهذیب نفس نمی‌شوند؟..... ۵۹
- ۴۸- تزکیه نفس یعنی چه و چرا باید انسان تزکیه نفس کند؟..... ۵۹
- ۴۹- آیا بجای این همه دستورات مختلفی که شما درباره تهذیب نفس می‌گوئید ذکر خدا که این همه در قرآن و روایات به آن تاکید شده است برای دور شدن انسان از صفات رذیله کافی و موثر نیست؟..... ۶۰
- ۵۰- درباره اهمیت داشتن نیت در طول سیر الی الله توضیح بیشتری دهید..... ۶۱
- ۵۱- روایتی در م به این مضمون، «۱- جاهد شهوتک و ۲- غالب غضبک و ۳- خالف سوء عادتک، ترک نفسک و یکمّل عقلک» مستکمل ثواب ربک» سوالم این است که چرا برای عملی شدن تزکیه نفس سه چیز را از ما خواسته‌اند ولی... صورت‌های مختلف؟ اصلاً توضیحی درباره این روایت نفرمائید..... ۶۲
- ۵۲- تهذیب نفس یعنی چیست؟ تهذیب نفس کاری است که انسان می‌کند تا به آن موفق می‌شود؟..... ۶۴
- ۵۳- بهتر نیست بجای این کارهایی که شما برای تزکیه نفس می‌گوئید انسان نسبت به صفات رذیله و حسنه و اثرات مخرب یا خوب هر یک از آنها آگاهی پیدا کند تا پس از آگاهی خودش دست از صفات رذیله بر دارد؟..... ۶۵
- ۵۴- نقش نیت در سیر الی الله بفرمایید، که شما قبلاً اهمیت زیادی برایش نسبت به تحقق یافتن تهذیب نفس قائل شدید؟..... ۶۵
- ۵۵- آیا تزکیه عمل برای خوشبختی انسان کافی نیست؟..... ۶۶
- ۵۶- فرق فوز و فلاح در چیست که خداوند در قرآن هر دو را مورد کسانی که تهذیب نفس کرده‌اند فلاح را می‌فرماید؟..... ۶۶
- ۵۷- هدف تهذیب نفس چیست آیا کسب صفات حسنه و دفع صفات رذیله هدف است؟..... ۶۷
- ۵۸- امیرالمومنین (علیه السلام) در روایتی برای روح همانند جسم، ۶ حالت ذکر می‌فرمایند. ۱- مرض، ۲- خواب و ۳- بیداری روح را خوب نفهمیدم لطفاً توضیح دهید..... ۶۸
- ۵۹- مسیر حرکت انسان از ابتدای تهذیب نفس تا رسیدن به بهشت چگونه است و چگونه باید طی شود..... ۶۹

مقدمه

تهذیب و تزکیه نفس و متصف شدن به صفات حسنه اخلاقی از مهمترین نیازهای جامعه بشری است. چه، اگر نیک بنگریم ریشه همه مفاسدی که دامن گیر اجتماع انسانی شده و می شود، حب دنیاست^۱ که به تبع این دلبستگی، اعمال شنیع و ننگینی انجام داده است که تاریخ شرمنده وجدان انسان ها و آزاردهنده روح پاک انبیاء و اولیاء است.

متاسفانه شر از دیرباز سخن رسولان الهی را در وجوب تهذیب نفوس نشنیده و در چیدمان راه حل رایج معضلاتش، حلقه اخلاق را، خود مفقود کرده و به فراموشی سپرده است. لذا در یافتن مانعی برای بازداري از اعمال هرزش، برگرد میدان خراسی، همیشه بدون نتیجه چرخیده است. حال آنکه اگر تهذیب نفس را که امری مهم و وجوبش بدیهی است اهمیت می داد و به آن می پرداخت لازمه نبود راهکارهایی که به مثابه زدن مشت به سندان است را انتخاب کند و هر روز عقب رانده از دیروز به دنبال سراپ مداوا خسته شود.

ای کاش، ای کاش، همان طور که عوام برای دولتها، داشتن مدارک مشخصی را شرط تصدی مشاغل مختلف در جهات آموزش، نظام و ... قرار داده اند، لافل برای برخی مشاغل کلیدی، می شد شرط مهذب بودن را هم به آن اضافه کنند.

هرچند این مطلب فعلا آرزویی بیش نیست ولی امید داریم گاه تر شدن مردم نسبت به علت اصلی بروز مفاسد و انحرافات فردی و اجتماعی باعث تدریس عملی گردد و منجر به نوعی از محوریت اخلاق و تربیت در این باره شود. لذا به نظر می رسد چاره و نهی مطالبی که مربوط به مباحث تهذیب نفس است گامی باشد برای دادن آگاهی در این جهت بر همین اساس تصمیم گرفته شد سولاتی که عمده آنها بعد از سال ۱۳۸۵ در جلسات مختلف، پیرامون تهذیب نفس مطرح شده بود در سه بخش تنظیم و چاپ گردد.

۱- حب الدنيا رأس کل خطیئه، بحار الانوار جلد ۷۰، باب الاخلاص، و معنی قرینه تعالی، ص ۲۱۳، حدیث ۷.

البته لازم است قبل از مطالعه‌ی کتاب به دو مطلب توجه فرمائید:

۱- هر چند معتقدیم تهذیب نفس امری واجب و مهم است (که در این باره مطالبی خواهیم گفت) ولی نباید تصور شود همه مردم حال و حوصله و توان انجام آن را دارند، خیر برخی از مردم به قدری از مسائل دینی فاصله گرفته‌اند که اگر بخواهند یا به سیر و سلوک گذارند ابتدا باید به اندازه‌ای که از دین دور شده‌اند خود را به آن نزدیک کنند و پس از آن این مسیر مهم و واجب را بروند.

آری با شرایط موقعیتی که عده‌ای برای خود بوجود آورده‌اند، باید گفت تزکیه نفس کار خواص از جامعه مسایین است نه هرکسی که بشنود تزکیه نفس واجب است!!

۲- مطالبی در این کتاب درباره وجوب استاد برای تهذیب نفس بیان شده است. به نظر می‌رسد یکی از عللی که بسیار از دانشمندان درباره تهذیب نفس و اخلاق کتاب ننوشته یا سخنرانی نمی‌کنند این است که بیم آن است که برای عده‌ای این تصور پیش آید چون در این باره سخن گفته‌اند، پس ادعای استاد دارند و یا اگر ادعا هم ندارند به خاطر اطلاعاتشان می‌شود آن‌ها را بعنوان استاد انتخاب کردن. هیچ می‌دهند صمت و سکوت پیش گیرند. من هم مدت‌ها مردد بودم و می‌ترسیدم نکند پس از چاپ کتاب عده‌ای چنین اشتباهی کنند ولی در پایان به این نتیجه رسیدم که در مقدمه تذکره هم نه مانع بودن از ارزش و جایگاه و معنای تهذیب نفس یا بیان لزوم استاد، دلیل نمی‌شود که گویند تعارضی انجام این امر مهم را دارد.

مخصوصاً کسانی که مرا می‌شناسند، پس از بیان این مطلب بیشتر یقین می‌آورند و حیرت نمی‌کنند چون به ضعف و ناتوانی‌ام آگاهند و می‌دانند لازم است خودم نیز برای این امر مهم دست از استاد و راهنمای مطمئنم بر ندارم.

محمد حسن گنجی فرد، سه شنبه اول ذی‌قعدة ۱۴۳۰

۱۳۸۸/۸/۲۷